

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده معماری و شهرسازی
گروه شهرسازی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته شهرسازی گرایش طراحی شهری

**پیوستگی بافت شهری با ایجاد روگذرهای پیاده چند عملکردی
بر آزادراه ها (نمونه موردی شهر جدید پردیس)**

استاد راهنما:

دکتر پروین قائم مقامی

استاد مشاور:

دکتر محمود قلعه نویی

پژوهشگر:

مریم زنگنه قاسم آبادی

اظهارنامه‌ی دانشجو

اینجانب مریم زنگنه قاسم آبادی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته شهرسازی گرایش طراحی شهری گروه طراحی شهری دانشکده شهرسازی دانشگاه هنر اصفهان به شماره‌ی دانشجویی ۸۶۱۱۴۰۴۱۰۵ گواهی می‌نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان‌نامه با عنوان پیوستگی بافت شهری با ایجاد روگذرهای پیاده چند عملکردی بر آزادراه‌ها (نمونه موردی شهر جدید پردیس) توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می‌باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. همچنین گواهی می‌نمایم که مطالب مندرج در پایان‌نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان‌نامه چارچوب مصوب دانشگاه را به طور کامل رعایت کرده‌ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ:

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه هنر اصفهان محفوظ است. نقل مطالب با ذکر منبع بلامانع است.

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده معماری و شهرسازی
گروه شهرسازی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته شهرسازی گرایش طراحی شهری خانم
مریم زنگنه قاسم آبادی تحت عنوان: پیوستگی بافت شهری با ایجاد روگذرهای
پیاده چند عملکردی بر آزادراه ها (نمونه موردی شهر جدید پردیس)
ارایه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای
درجی کارشناسی ارشد که در تاریخ..... توسط هیأت داوران زیر بررسی و با
نمره.....درجه..... به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد/ استادان راهنمای پایان نامه آقای/خانم دکتر پروین قائم مقامی با مرتبه علمی ..... امضاء

۲- استاد/ استادان مشاور پایان نامه آقای/خانم دکتر محمود قلعه نویی با مرتبه علمی ..... امضاء

۳- استاد/ استادان داور داخل گروه آقای/خانم دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضاء

۴- استاد/ استادان داور خارج از گروه آقای/خانم دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضاء

امضای مدیر گروه

فصل اول: مقدمه و الگوی نظری مطالعات

۱-۱-نمایگان تحقیق

پایداری^۱ - تداوم و پیوستگی^۲ - بافت شهری^۳ - شهرهای جدید^۴

۱-۲- مفاهیم خاص در تحقیق

۱-۲-۱- پیوستگی

پیوستگی، تداوم و همبستگی در اجزاء یک کل را گویند. در نظریه پیوستگی عناصر شهری تاکید عمده بر ارتباط فضایی و نظام حرکتی است که موجب می شود عناصر مجزای شهر در یک ساخت طراحی شده بزرگتر در مقیاس شهری باهم ارتباط پیدا کنند. پیوستگی فضاها می بایست هدف از این ارتباط را نشان دهد، ضمن آن که پیوستگی میان عناصر مختلف شهر موجب حفظ عملکردها و پیوستگی اجتماعی می شود. البته مسئله پیوند فضایی و رابطه‌ی میان عناصر در شهرهای ایرانی نیز مورد توجه بوده است. شهرهای سنتی ایران مبین ساخت ویژه‌ای هستند و آن هم پیوستگی مجموعه‌ی مرکز شهر و محلات از طریق گذرهای بازار است (بدرگر، ۱۳۸۲).

به عبارت دیگر می توان گفت در بافت شهری پیوستگی در اجزاء کلان آن عبارت است از ارتباط متناسب و متوافق اجزا شکل دهنده و عناصر کالبدی - فضایی بافت همچون خیابانها، بلوکها و کاربریها از بعد مقیاس عملکردی، سلسله مراتب، ایجاد ارتباط فضایی تعریف شده و عجین شدن اجزاء باهم. پیوستگی در مقیاس خرد نیز در تداوم بدنه‌ها و سلسله مراتب فضاها و پیوسته بودن مسیر جهت ایجاد فضایی ممتد، متنوع و هماهنگ معنا می یابد.

بافت کالبدی شهرهای قدیم به عنوان تبلور فضایی شرایط اجتماعی - اقتصادی جامعه از انسجام، پیوستگی و همگنی خاص برخوردار بود. به عبارت دیگر عوامل مذکور باعث به وجود آمدن عناصر کالبدی شهر می گردید و مجموعه‌ای از این عناصر در مراکز مسکونی، محیطی را پدید می آورد که نمایانگر روابط متقابل ساکنان در ارتباط روزمره آنان بود. یکی از مهمترین عوامل هویت دهنده در بافت شهری وجود سلسله مراتب در صورت بندی فضاها و دسترسی بود. ارتباط هر یک یا چند واحد مسکونی به وسیله بن بست خصوصی و یا فضای نیمه خصوصی ای که همان کوچه است برقرار می شد. با گذر از بن بست به کوچه، در واقع روابط اجتماعی افراد از حد یک خانواده گسترده و یا چند خانواده ساده موجود در بن بست به تعداد بیشتری افزایش می یافت و با عبور از کوچه‌ها و گذرها و رسیدن به راسته‌های اصلی و میدانچه‌ها، برخوردها و به دنبال آن روابط اجتماعی ساکنین محله باز بیشتر می شد و در نهایت خود را به شهر می رسانند (پاکزاد، ۱۳۸۶، ب).

¹ sustainable

² continuity

³ city fabric

⁴ new towns

۱-۲-۲- پایداری و توسعه پایدار

پایداری اینک لغتی برای بیان نیاز به یک چشم انداز بلندمدت است که در آن کمتر نسبت به منابع زیست محیطی تقاضا باشد و در نتیجه آلودگی‌های زیست محیطی نیز کاهش یابد. به علاوه نیاز به ضرورت انجام تحقیقاتی که از لحاظ اجتماعی و اقتصادی مفید باشد را بیان می‌کند (Newman, 1996). پایداری در مفهوم معماری و شهرسازی به معنای قابل تحمل و تاب‌آوردنی استفاده می‌شود (فانم مقامی، ۱۳۸۷).

توسعه پایدار نیز نقطه طلاق طرفداران محیط زیست و توسعه است که از سوی کمیسیون جهانی محیط و توسعه پایدار (کمیسیون براتلند) این‌گونه بیان شد: تامین نیازهای نسل موجود بدون تهدید و اتلاف منابع و نیازهای نسل‌های آتی (Brundt land, 1987). به مفهومی دیگر توسعه پایدار توسعه‌ای است که نیازهای حاضر را با در نظر گرفتن نسل‌های آینده جهت تامین نیازهایشان برآورده می‌کند.

۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

از مهمترین عناصری که ساختار و بافت شهر را شکل می‌دهند شبکه‌های ارتباطی، بلوک‌های شهری، واحدهای مسکونی، مراکز خدماتی و فضاهای شهری می‌باشند. بنابراین آنچه ساختار یک شهر را با شهر دیگر متفاوت می‌سازد، تفاوت در چگونگی شبکه‌های عبور و مرور، ساختمان‌های شهر و تراکم آنها و همچنین فرم و پیوستگی در اجزای بافت و گستردگی فضاهای باز آن می‌باشد. هدف اولیه مسئولین و طراحان شهر پردیس نیز رعایت مسائل کیفی در وجود آوردن ساختاری شکل برای شهر بوده است. لیکن مشکلات اجرایی و اهرم‌های فشار از یکطرف و در نظر نگرفتن برخی از مسائل کیفی از طرف دیگر منجر به عدم استفاده از الگوهای مطلوبتر در ساختار و بافت شهر گردید. علاوه بر آن عوامل تاثیر گذار دیگری نیز وجود داشته‌اند که برخی از آنها به قرار زیر می‌باشند:

- بیشتر افرادی که به پردیس مهاجرت کرده‌اند با این هدف که در نهایت شهر تهران را برای سکونت دائم خود برگزینند، هر کدام از یک شهر و با فرهنگ متفاوت و نیز با عدم تمایل به برقراری روابط اجتماعی، عاملی جهت بی- هویتی شهر گردیده‌اند.

- عبور بزرگراه تهران - رودهن و جاده فیروزکوه از میانه شهر نه تنها موجب گسستگی بافت شهر شده است بلکه ترافیک سنگین غیرضروری کشوری را نیز به بافت شهر تحمیل کرده است.

- عدم توجه به بافت جنوبی پردیس نه تنها از ابتدای امر طراحی، بصورت یکپارچه در تداوم معماری و بافت شمالی شهر نبوده بلکه با وجود مانع عمده بزرگراه، گذر زمان نیز به همبستگی و تداوم بافت شهر کمک نخواهد کرد. در نهایت تلاش این پژوهش آن است که دریابد، با توجه به وضع موجود، چگونه می‌توان با کمک ابزارهای معماری و شهرسازی پایدار در ترمیم مشکلات کالبدی به ارائه راه حل پرداخت.

۱-۴- اهداف تحقیق: (اهداف نهایی، عملیاتی و مرحله‌ای)

- ارائه راهکارهایی جهت ترمیم مشکلات عناصر و عوامل گسیختگی بافت شهری
- بدست آوردن معیارهای بافت پایدار با تاکید بر پیوستگی کالبد بافت
- ایجاد ارتباط کالبدی-اجتماعی و یکپارچه کردن دو منطقه شمالی و جنوبی شهر جدید پردیس

۱-۵- دیدگاه پیشنهادی

در بافت‌های شهری رابطه و پیوستگی بین اجزا و عناصر شکل‌دهنده شهر بسیار مهم است و حتی می‌تواند نماد پیوستگی اجتماعی باشد. اگر محیط کالبدی از رابطه و پیوستگی برخوردار نباشد، عملکردهای اجتماعی را با مشکل مواجه می‌سازد. بنابراین لازم است روابط متقابل میان عناصر مختلف شهر مورد بررسی قرار گیرد (بدرگر، ۱۳۸۲).

اصولاً شهرسازان به دنبال نظام به هم پیوسته‌ی ساخت شهر هستند. لزوم استمرار و تداوم و رابطه‌ی میان عناصر شهر از جمله مسایلی است که بیشتر شهرسازان بر آن تاکید دارند، بطوریکه بسیاری از صاحب‌نظران بر این اعتقادند که در گذشته رابطه بین اجزا و عناصر در بافت شهری بیشتر از امروز مورد توجه قرار می‌گرفته است. نظام به هم پیوسته‌ی بافت شهر، با مداخله در بافت‌های قدیمی و نیز طراحی‌های غیر اصولی در بافت جدید، به قطعات جدا افتاده‌ای تبدیل شده و جداسازی عملکردها نیز که رابطه‌ی میان عناصر مختلف را از بین برده، بر زندگی شهر تاثیر منفی گذاشته است. براساس این باور، شهر امروزی از بخش‌های مجزا و پراکنده‌ای که جریان فعالیت قابل درکی در آن وجود ندارد، تشکیل شده است که این گسستگی معضل مهمی در ساختار شهر معاصر بوجود آورده است.

یکی از موجبات گسستگی بافت‌های شهری احداث بزرگراه‌ها و خیابان‌های عریض به منظور جوابگوئی سریع به نیازهای حمل و نقل شهری و کشوری بوده است، می‌باشد، هرچند برخی از مسئولین متأسفانه این روند مداخله‌جویانه در بافت‌های قدیمی را امری ناگزیر و قابل توجیه می‌دانند. البته مسئله گسستگی بافت در شهرهای قدیمی که جهت سازگاری خود با نیازهای امروز با آن مواجه شده‌اند نیز امری قابل تعمق می‌باشد. هر چند به نظر می‌رسد که قاعدتاً این سازگاری در برنامه‌ریزی و طراحی شهرهای جدید باید ملحوظ گردد، لیکن در این رابطه در برخی از شهرهای جدید مشکلات گسستگی بافت به چشم می‌خورد.

ساختار کالبدی شهر جدید پردیس نیز بدلیل عبور آزادراه تهران_ رودهن و جاده فیروزکوه از میانه بافت شهری، دارای چنین گسستگی می‌باشد، بنحویکه بافت آن به دو منطقه ناپیوسته تبدیل شده است. این امر به آن جهت است که تصویب محدوده شهر جدید و مسیر آزادراه در دو زمان و احتمالاً توسط اعضاء متفاوت در کمیته‌های تصویب کننده،

انجام گرفته است. به عبارتی به جهت موازی کاری و عدم هماهنگی بین گروه‌های تصمیم گیرنده و اولویت دادن مسائل اقتصادی و سیاسی به مسائل کالبدی و زیست محیطی، مسئله گسستگی بافت ایجاد گردیده و تا به امروز شهر پردیس را دچار مشکل کرده است. همچنین این گسستگی منجر به نادیده گرفتن منطقه جنوبی و ارتباط آن با مجموعه مسکونی شمال شهر پردیس شده است.

در این تحقیق سعی گردیده است با انجام تجزیه و تحلیل‌هایی از وضع موجود راه‌حل‌های اصلاحی ارائه شود. بر این اساس با پذیرفتن وضع موجود آزادراه، به ارائه طرحی که دو منطقه را به هم پیوند دهد و در کوتاه مدت عملی باشد، اقدام گردید. از آنجا که پیوستگی بافت می‌بایست بیشتر در جهت حفظ آرامش افراد پیاده باشد، لذا لازم است به منظور ایجاد مسیری ایمن و جذاب جهت عبور افراد از آزاد راه با توجه به کاربری‌های پیشنهادی طرح جامع در جنوب آزادراه (که در حال اجرا می‌باشد)، طرحی مناسب ارائه گردد.

۱-۶- پیشینه و تاریخچه موضوع تحقیق (مطالعات و تحقیقاتی که در رابطه با این موضوع صورت گرفته و نتایج حاصل از آن)

جستجو در خصوص مطالعات و تحقیقاتی در رابطه با موضوع پیوستگی در بافت شهری پایدار، چندین مقاله، کتاب و پروژه‌هایی در این زمینه را حاصل گردید که در ادامه هر کدام به طور اختصار بیان می‌گردد.

- کتاب *طراحی شهری به سوی یک شکل پایدارتر شهر*، به بیان معیارهای پایداری برای شکل پایدار شهر می‌پردازد و در آن مدل‌های متفاوت شکل شهر را مورد بررسی قرار می‌دهد و بهترین مدل را بر می‌گزیند، در بخش دوم این کتاب به عنوان نمونه موردی بر روی شهر گلاسکو تحلیلی را انجام داده است، این شهر به جهت توسعه‌هایی که در آن اتفاق افتاده با مشکلات کالبدی-اجتماعی بسیاری روبرو است و ساختار و بافت شهری آن گسسته و ناخوانا می‌باشد، در این بخش با بررسی ساختار کلان موجود منطقه شهری گلاسکو، سعی شده است که ترکیب سلسله مراتبی ساختار خرد شهر را در منطقه گلاسکو بکار گیرند، با هدف مشخص کردن اینکه تا چه میزان از ساختار خرد شهر و منطقه شهری پایدار می‌تواند به اجرا درآید بدون اینکه تغییرات ساختاری عمده‌ای در بافت منطقه بوجود آید. در انتها نیز راهبردهای عملی‌ای در رابطه با موضوعات مورد بررسی، ارائه داده‌اند که می‌تواند راهکارهای مفیدی برای این پروژه نیز باشد.

- انجمن شهر کوچک کترینگ مطالعاتی بر روی این منطقه با عنوان "مرکز شهر کترینگ و طرح جامع کترینگ"^۵ انجام داده است که در این تحقیق به بیان معیارها و دستورالعمل‌های طراحی خوب پرداخته است و در فصول آن به بیان چهارچوب طراحی، خلق ساختار شهری، فضاهای عمومی و خیابان‌ها و منظر شهری

⁵ Kettering Town Centre and Kettering Urban Extension Area Action Plan - Issues and Options

خصوصاً در مناطق توسعه یافته و نیز سیاست‌های طراحی ای در خصوص هر مبحث ارائه داده است. مباحث عنوان شده در این پژوهش، در رابطه با خلق ساختار شهری و خیابان‌ها و راهبردهای ارائه شده جهت طراحی پایدار، راهکارهای سازنده ای جهت ترمیم بافت‌های گسسته و ایجاد بافتی منسجم می‌باشند.

- در مقاله شبکه حمل و نقل، ساختار شهری و نظام برنامه‌ریزی برای شهرهای جدید، مجموعه مقالات طرح-های توسعه شهری، اقتصاد، مدیریت، حمل و نقل و ترافیک در شهرهای جدید، سعی شده است که مصداق‌های عملی تحولات نظری اخیر و کاربردهای برنامه‌ریزی و طراحی شهرهای جدید، استنباط شود. ابتدا مروری بر جنبه‌های مهم مدل و ساختار شهری دارد و مصداق‌های مهمی را در زمینه حمل و نقل و طرح ریزی شبکه جاده‌ای در توسعه و کامیابی جوامع جدید به دست می‌دهد (انجمنی، ۱۳۸۵).

- صالح الهتلول و محمد اسلام موقل در مقاله (خلق هویت شهری در جوامع جدید: نمونه مطالعاتی از عربستان سعودی) اینگونه بیان می‌دارند: به دلایل مختلفی هویت اجتماعی یک هدف مطلوب محسوب می‌شود. این مقاله اثرات شهری شدن سریع و بی‌سابقه را در ساختار شهرهای عربستان بررسی می‌کند. این مقاله متذکر شده است که چگونه شهرهای فعلی در تلاشند تا خصوصیات خود را از طریق روش‌های متعددی شامل تهیه چهارچوب‌های برنامه‌ریزی و خلق مراکز شهر جدید باز یابند. این مقاله همچنین درباره خلق هویت در دو جامعه جدید از قطب‌های دیپلماتیک، به بحث می‌نشیند. ریاض و شهر جدید صنعتی "ینبو" در حاشیه دریای سرخ در منطقه غربی، این دو جامعه هستند. این مقاله نشان می‌دهد که چگونه بهره‌برداری از فضاهای شهری همچون پیاده‌راه‌ها و میادین، معماری ساختمان‌های عمومی و خانه‌سازی، عناصر سنتی عربستان سعودی را به کار بسته‌اند و چگونه چشم‌انداز معماری همراه با درخت‌ها و بوته‌های محلی برای خلق هویت مورد استفاده قرار گرفته‌اند. وجود مساجد متعدد به عنوان ویژگی خاص این جوامع، شناخته شده است. به پیاده‌راه‌ها در جهت توجه به افراد پیاده بسیار اهمیت داده شده است و به عنوان عناصری هویت بخش و شکل‌دهنده به ساختار بافت معرفی می‌شوند. این مقاله در تلاش است تا نقش ساختار اجرائی و رویکرد طراحی جامع در سیستم متمرکز سازی دولت را جهت خلق هویت، کشف کند.

- کتاب گونه‌شناسی فضا در شهرسازی در شش فصل به تحلیل ویژگی‌های زیبایی‌شناسی شهرها پرداخته است که در فصول ۳ و ۴ آن به بحث ساختار شهر و بخش‌های مختلف آن اشاره شده است. در بحث مربوط بیان نموده است که در ساخت شهر سطوح مختلف ساختاری دخیل‌اند: از مقیاس منظر شهری تا مبلمان شهری. در نظام شهری منظر طبیعی با کوه‌ها و دره‌هایش زمینه آن را تشکیل می‌دهد، محیط مصنوع نیز با ساختمان‌ها و خیابان‌ها و میدان‌هایش در سطوح بالای ساختاری و مبلمان شهری در پایین‌ترین سطوح می‌باشند. هر سه سطح ساختاری برای تعریف کامل شخصیت بافت شهر ضروری می‌باشند و همه آنها بر اساس

قوانین بصری مشابهی استوارند. در انتها نیز با بیان اصولی به معیارهای زیباشناختی بافت شهری می‌پردازد.

۷-۱- پرسش‌های تحقیق (اصلی و فرعی)

- آیا عنصر همبستگی و انسجام در ساختار شهر می‌تواند در پایداری آنها نقشی داشته باشند؟
- عناصر اصلی مخرب ویژگی‌های پایداری یک بافت مسکونی کدامند؟
- عوامل و عناصر پنهان و تاثیر گذار در گسیختگی بافت شهری در شهر جدید پردیس کدامند؟
- آیا کیفیت کالبدی و منظر شهری در پایداری کالبدی بافت شهر نقشی ایفا می‌کند؟

۸-۱- فرضیات تحقیق

- تحمیل آزاد راه تهران- فیروزکوه بر ساختار شهر پردیس، که متناسب با مقیاس عملکردی و فعالیتی شهر نمی‌باشد عاملی جهت گسستگی بافت شده است.
- عنصر اقتصاد و هزینه اجرا در ارائه راهکارهای ایجاد پیوستگی بافت مهمترین عامل می‌باشد.
- تغییر مسیر آزاد راه از موقعیت فعلی می‌تواند در پیوستگی بافت شهر نقش موثری داشته باشد.
- احداث زیرگذر بر روی آزاد راه می‌تواند عاملی جهت پیوستگی بافت پردیس شود.
- پل‌های عابر پیاده مجهز و ایمن بر روی آزاد راه می‌تواند در ایجاد پیوستگی کالبدی و اجتماعی دو منطقه شمالی و جنوبی نقش موثر داشته باشد.
- جانمایی کاربری‌های جذاب و مورد نیاز شهروندان در دو سوی آزاد راه عاملی جهت ایجاد ارتباط دو منطقه گسسته شده، می‌تواند باشد.
- پل‌های عابر پیاده با عملکرد و شکل معمول در ایران بر روی آزاد راه‌ها نمی‌تواند عامل پیونددهنده مثبتی باشند.
- در نظر گرفتن شیب حداقل برای پل‌های پیاده بر روی آزادراه عامل موثری در استفاده شهروندان از آن می‌شود.
- زیر گذرهایی با ارتفاع کم به جهت القا حس عدم امنیت از طرف شهروندان کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد.
- ایجاد روگذر سواره می‌تواند به پیوستگی بافت شهری کمک کند.

۹-۱- روش تحقیق

۹-۱-۱- روش یافته اندوزی (روش گردآوری داده‌ها)

- روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی بصورت توأمان و در حالت موازی از ابتدا تا انتهای تحقیق انجام می‌گیرد.
- استفاده از منابع آرشیوهای موجود دانشکده‌های معماری و شهرسازی و محیط زیست.

-استفاده از منابع و مآخذ اجرایی شهر جدید پردیس

۱-۹-۲- روش تجزیه و تحلیل

پس از جمع آوری اطلاعات وضع موجود، ارزیابی این اطلاعات به روش SWOT انجام گردید و نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید محدوده مورد مطالعه، شناسایی و بر این اساس راهبردها و سیاست های طرح ارائه گردید.

-ابزارهای عملی: استفاده از روش های عکس برداری و برداشت موضعی در محل

-ابزارهای توصیفی: مربوط به مقایسه بافت های پایدار در ایران و جهان با شهر جدید پردیس

۱-۹-۳- فرآیند تحقیق (سیر اندیشه ای دستیابی به نتیجه تحقیق)

فرایند پژوهش در این رساله در چهار فصل تنظیم شده است، که در فصل اول، الگوی نظری مطالعات در قالب اهداف، سوالات، فرضیه ها و نیز اهمیت و ضرورت تحقیق و دیدگاه پیشنهادی نسبت به موضوع مطرح می شود. در فصل دوم ابتدا مبانی نظری پایداری در محلات و شهرهای جدید و الگوهای پایداری اجتماعی و کالبدی در شهرها بررسی می گردد و سپس به شناخت تاثیر عنصر تداوم و پیوستگی بافت در پایداری شهر پرداخته و از این طریق معیارها و الگوهای خاص در این رابطه شناسایی می شود. در فصل سوم با توجه به مبانی نظری به تجزیه و تحلیل بافت شهر جدید پردیس پرداخته و عوامل گسست و عدم پیوستگی بافت و ساختار کالبدی در پردیس را شناسایی کرده و در فصل نهایی با توجه به اهداف پروژه به ارائه راه حل های پایداری برای ایجاد پیوستگی بافت مورد نظر پرداخته و با بازنگری فرضیات ارائه شده در فصل اول به ارائه طرح پیشنهادی اقدام گردیده است.

۱-۱۰-۱- کاربرد نتایج تحقیق

-ارگان هایی چون وزارت مسکن و شهرسازی که متولی تهیه و گسترش شهرهای جدید می باشند، می توانند از نتایج تحقیقاتی اینچنین استفاده کنند و در بررسی طرح هایی که مشاورین ارائه می دهند با ضوابطی که این تحقیقات به آن می رسد محک زده شود و اجازه ندهند که طرح های شهری با از هم گسستگی بافت ها اجرا شوند.

- کاربرد برای شهرداری های این شهرها که فقط به نمای یک بنای خاص توجه نکنند بلکه توجه به کل نمای شهر داشته و به پیوستگی عناصر و بافت نیز اهمیت دهند.

فصل اول: مقدمه و الگوی نظری مطالعات

۱-۱۱-نمایگان تحقیق

پایداری^۷ - تداوم و پیوستگی^۸ - بافت شهری^۹ - شهرهای جدید^{۱۰}

۱-۱۲- مفاهیم خاص در تحقیق

۱-۱۲-۱- پیوستگی

پیوستگی، تداوم و همبستگی در اجزاء یک کل را گویند. در نظریه پیوستگی عناصر شهری تاکید عمده بر ارتباط فضایی و نظام حرکتی است که موجب می شود عناصر مجزای شهر در یک ساخت طراحی شده بزرگتر در مقیاس شهری باهم ارتباط پیدا کنند. پیوستگی فضاها می بایست هدف از این ارتباط را نشان دهد، ضمن آن که پیوستگی میان عناصر مختلف شهر موجب حفظ عملکردها و پیوستگی اجتماعی می شود. البته مسئله پیوند فضایی و رابطه‌ی میان عناصر در شهرهای ایرانی نیز مورد توجه بوده است. شهرهای سنتی ایران مبین ساخت ویژه‌ای هستند و آن هم پیوستگی مجموعه‌ی مرکز شهر و محلات از طریق گذرهای بازار است (بدرگر، ۱۳۸۲).

به عبارت دیگر می توان گفت در بافت شهری پیوستگی در اجزاء کلان آن عبارت است از ارتباط متناسب و متوافق اجزا شکل دهنده و عناصر کالبدی - فضایی بافت همچون خیابانها، بلوکها و کاربریها از بعد مقیاس عملکردی، سلسله مراتب، ایجاد ارتباط فضایی تعریف شده و عجین شدن اجزاء باهم. پیوستگی در مقیاس خرد نیز در تداوم بدنه‌ها و سلسله مراتب فضاها و پیوسته بودن مسیر جهت ایجاد فضایی ممتد، متنوع و هماهنگ معنا می یابد.

بافت کالبدی شهرهای قدیم به عنوان تبلور فضایی شرایط اجتماعی - اقتصادی جامعه از انسجام، پیوستگی و همگنی خاص برخوردار بود. به عبارت دیگر عوامل مذکور باعث به وجود آمدن عناصر کالبدی شهر می گردید و مجموعه‌ای از این عناصر در مراکز مسکونی، محیطی را پدید می آورد که نمایانگر روابط متقابل ساکنان در ارتباط روزمره آنان بود. یکی از مهمترین عوامل هویت دهنده در بافت شهری وجود سلسله مراتب در صورت بندی فضاها و دسترسی بود. ارتباط هر یک یا چند واحد مسکونی به وسیله بن بست خصوصی و یا فضای نیمه خصوصی ای که همان کوچه است برقرار می شد. با گذر از بن بست به کوچه، در واقع روابط اجتماعی افراد از حد یک خانواده گسترده و یا چند خانواده ساده موجود در بن بست به تعداد بیشتری افزایش می یافت و با عبور از کوچه‌ها و گذرها و رسیدن به راسته‌های اصلی و میدانچه‌ها، برخوردها و به دنبال آن روابط اجتماعی ساکنین محله باز بیشتر می شد و در نهایت خود را به شهر می رسانند (پاکزاد، ۱۳۸۶، ب).

۱-۱۲-۲- پایداری و توسعه پایدار

⁷ sustainable
⁸ continuity
⁹ city fabric
¹⁰ new towns

پایداری اینک لغتی برای بیان نیاز به یک چشم انداز بلندمدت است که در آن کمتر نسبت به منابع زیست محیطی تقاضا باشد و در نتیجه آلودگی‌های زیست محیطی نیز کاهش یابد. به علاوه نیاز به ضرورت انجام تحقیقاتی که از لحاظ اجتماعی و اقتصادی مفید باشد را بیان می‌کند (Newman, 1996). پایداری در مفهوم معماری و شهرسازی به معنای قابل تحمل و تاب‌آوردنی استفاده می‌شود (قائم مقامی، ۱۳۸۷).

توسعه پایدار نیز نقطه طلاق طرفداران محیط زیست و توسعه است که از سوی کمیسیون جهانی محیط و توسعه پایدار (کمیسیون برانتلند) این گونه بیان شد: تامین نیازهای نسل موجود بدون تهدید و اتلاف منابع و نیازهای نسل‌های آتی (Brundt land, 1987). به مفهومی دیگر توسعه پایدار توسعه ای است که نیازهای حاضر را با در نظر گرفتن نسل‌های آینده جهت تامین نیازهایشان برآورده می‌کند.

۱-۱۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

از مهمترین عناصری که ساختار و بافت شهر را شکل می‌دهند شبکه‌های ارتباطی، بلوک‌های شهری، واحدهای مسکونی، مراکز خدماتی و فضاهای شهری می‌باشند. بنابراین آنچه ساختار یک شهر را با شهر دیگر متفاوت می‌سازد، تفاوت در چگونگی شبکه‌های عبور و مرور، ساختمان‌های شهر و تراکم آنها و همچنین فرم و پیوستگی در اجزای بافت و گستردگی فضاهای باز آن می‌باشد. هدف اولیه مسئولین و طراحان شهر پردیس نیز رعایت مسائل کیفی در بوجود آوردن ساختاری شکیل برای شهر بوده است. لیکن مشکلات اجرائی و اهرم‌های فشار از یکطرف و در نظر نگرفتن برخی از مسائل کیفی از طرف دیگر منجر به عدم استفاده از الگوهای مطلوبتر در ساختار و بافت شهر گردید. علاوه بر آن عوامل تاثیر گذار دیگری نیز وجود داشته‌اند که برخی از آنها به قرار زیر می‌باشند:

- بیشتر افرادی که به پردیس مهاجرت کرده‌اند با این هدف که در نهایت شهر تهران را برای سکونت دائم خود برگزینند، هر کدام از یک شهر و با فرهنگ متفاوت و نیز با عدم تمایل به برقراری روابط اجتماعی، عاملی جهت بی‌هویتی شهر گردیده‌اند.

- عبور بزرگراه تهران - رودهن و جاده فیروزکوه از میانه شهر نه تنها موجب گسستگی بافت شهر شده است بلکه ترافیک سنگین غیرضروری کشوری را نیز به بافت شهر تحمیل کرده است.

- عدم توجه به بافت جنوبی پردیس نه تنها از ابتدای امر طراحی، بصورت یکپارچه در تداوم معماری و بافت شمالی شهر نبوده بلکه با وجود مانع عمده بزرگراه، گذر زمان نیز به همبستگی و تداوم بافت شهر کمک نخواهد کرد. در نهایت تلاش این پژوهش آن است که دریابد، با توجه به وضع موجود، چگونه می‌توان با کمک ابزارهای معماری و شهرسازی پایدار در ترمیم مشکلات کالبدی به ارائه راه حل پرداخت.

۱-۱۴- اهداف تحقیق: (اهداف نهایی، عملیاتی و مرحله‌ای)

- ارائه راهکارهایی جهت ترمیم مشکلات عناصر و عوامل گسیختگی بافت شهری

- بدست آوردن معیارهای بافت پایدار با تاکید بر پیوستگی کالبد بافت
- ایجاد ارتباط کالبدی-اجتماعی و یکپارچه کردن دو منطقه شمالی و جنوبی شهر جدید پردیس

۱-۱۵- دیدگاه پیشنهادی

در بافت‌های شهری رابطه و پیوستگی بین اجزا و عناصر شکل‌دهنده شهر بسیار مهم است و حتی می‌تواند نماد پیوستگی اجتماعی باشد. اگر محیط کالبدی از رابطه و پیوستگی برخوردار نباشد، عملکردهای اجتماعی را با مشکل مواجه می‌سازد. بنابراین لازم است روابط متقابل میان عناصر مختلف شهر مورد بررسی قرار گیرد (بزرگر، ۱۳۸۲).

اصولاً شهرسازان به دنبال نظام به‌هم پیوسته‌ی ساخت شهر هستند. لزوم استمرار و تداوم و رابطه‌ی میان عناصر شهر از جمله مسایلی است که بیشتر شهرسازان بر آن تاکید دارند، بطوریکه بسیاری از صاحب‌نظران بر این اعتقادند که در گذشته رابطه بین اجزا و عناصر در بافت شهری بیشتر از امروز مورد توجه قرار می‌گرفته است. نظام به هم پیوسته‌ی بافت شهر، با مداخله در بافت‌های قدیمی و نیز طراحی‌های غیر اصولی در بافت جدید، به قطعات جدا افتاده‌ای تبدیل شده و جداسازی عملکردها نیز که رابطه‌ی میان عناصر مختلف را از بین برده، بر زندگی شهر تاثیر منفی گذاشته است. براساس این باور، شهر امروزی از بخش‌های مجزا و پراکنده‌ای که جریان فعالیت قابل درکی در آن وجود ندارد، تشکیل شده است که این گسستگی معضل مهمی در ساختار شهر معاصر بوجود آورده است.

یکی از موجبات گسستگی بافت‌های شهری احداث بزرگراه‌ها و خیابان‌های عریض به منظور جوابگویی سریع به نیازهای حمل و نقل شهری و کشوری بوده است، می‌باشد، هرچند برخی از مسئولین متأسفانه این روند مداخله‌جویانه در بافت‌های قدیمی را امری ناگزیر و قابل توجیه می‌دانند. البته مسئله گسستگی بافت در شهرهای قدیمی که جهت سازگاری خود با نیازهای امروز با آن مواجه شده‌اند نیز امری قابل تعمق می‌باشد. هر چند به نظر می‌رسد که قاعدتاً این سازگاری در برنامه-ریزی و طراحی شهرهای جدید باید ملحوظ گردد، لیکن در این رابطه در برخی از شهرهای جدید مشکلات گسستگی بافت به چشم می‌خورد.

ساختار کالبدی شهر جدید پردیس نیز بدلیل عبور آزادراه تهران- رودهن و جاده فیروزکوه از میانه بافت شهری، دارای چنین گسستگی می‌باشد، بنحویکه بافت آن به دو منطقه ناپیوسته تبدیل شده است. این امر به آن جهت است که تصویب محدوده شهر جدید و مسیر آزادراه در دو زمان و احتمالاً توسط اعضاء متفاوت در کمیته‌های تصویب کننده، انجام گرفته است. به عبارتی به جهت موازی کاری و عدم هماهنگی بین گروه‌های تصمیم گیرنده و اولویت دادن مسائل اقتصادی و سیاسی به مسائل کالبدی و زیست محیطی، مسئله گسستگی بافت ایجاد گردیده و تا به امروز شهر پردیس را دچار مشکل

کرده است. همچنین این گسستگی منجر به نادیده گرفتن منطقه جنوبی و ارتباط آن با مجموعه مسکونی شمال شهر پردیس شده است.

در این تحقیق سعی گردیده است با انجام تجزیه و تحلیل‌هایی از وضع موجود راه‌حل‌های اصلاحی ارائه شود. بر این اساس با پذیرفتن وضع موجود آزادراه، به ارائه طرحی که دو منطقه را به هم پیوند دهد و در کوتاه مدت عملی باشد، اقدام گردید. از آنجا که پیوستگی بافت می‌بایست بیشتر در جهت حفظ آرامش افراد پیاده باشد، لذا لازم است به منظور ایجاد مسیری ایمن و جذاب جهت عبور افراد از آزاد راه با توجه به کاربری‌های پیشنهادی طرح جامع در جنوب آزادراه (که در حال اجرا می‌باشد)، طرحی مناسب ارائه گردد.

۱-۱۶- پیشینه و تاریخچه موضوع تحقیق (مطالعات و تحقیقاتی که در رابطه با این موضوع صورت گرفته و نتایج حاصل از آن)

جستجو در خصوص مطالعات و تحقیقاتی در رابطه با موضوع پیوستگی در بافت شهری پایدار، چندین مقاله، کتاب و پروژه‌هایی در این زمینه را حاصل گردید که در ادامه هر کدام به طور اختصار بیان می‌گردد.

- کتاب طراحی شهری به سوی یک شکل پایدارتر شهر، به بیان معیارهای پایداری برای شکل پایدار شهر می‌پردازد و در آن مدل‌های متفاوت شکل شهر را مورد بررسی قرار می‌دهد و بهترین مدل را بر می‌گزیند، در بخش دوم این کتاب به عنوان نمونه موردی بر روی شهر گلاسکو تحلیلی را انجام داده است، این شهر به جهت توسعه‌هایی که در آن اتفاق افتاده با مشکلات کالبدی-اجتماعی بسیاری روبرو است و ساختار و بافت شهری آن گسسته و ناخوانا می‌باشد، در این بخش با بررسی ساختار کلان موجود منطقه شهری گلاسکو، سعی شده است که ترکیب سلسله مراتبی ساختار خرد شهر را در منطقه گلاسکو بکار گیرند، با هدف مشخص کردن اینکه تا چه میزان از ساختار خرد شهر و منطقه شهری پایدار می‌تواند به اجرا درآید بدون اینکه تغییرات ساختاری عمده‌ای در بافت منطقه بوجود آید. در انتها نیز راهبردهای عملی‌ای در رابطه با موضوعات مورد بررسی، ارائه داده‌اند که می‌تواند راهکارهای مفیدی برای این پروژه نیز باشد.

- انجمن شهر کوچک کترینگ مطالعاتی بر روی این منطقه با عنوان "مرکز شهر کترینگ و طرح جامع کترینگ"¹¹ انجام داده است که در این تحقیق به بیان معیارها و دستورالعمل‌های طراحی خوب پرداخته است و در فصول آن به بیان چهارچوب طراحی، خلق ساختار شهری، فضاهای عمومی و خیابان‌ها و منظر شهری خصوصاً در مناطق توسعه یافته و نیز سیاست‌های طراحی ای در خصوص هر مبحث ارائه داده است. مباحث عنوان شده در این پژوهش، در رابطه با خلق ساختار شهری و خیابان‌ها و راهبردهای ارائه شده جهت طراحی پایدار، راهکارهای سازنده ای جهت ترمیم بافت‌های گسسته و ایجاد بافتی منسجم می‌باشند.

¹¹ Kettering Town Centre and Kettering Urban Extension Area Action Plan - Issues and Options

- در مقاله شبکه حمل و نقل، ساختار شهری و نظام برنامه‌ریزی برای شهرهای جدید، مجموعه مقالات طرح‌های توسعه شهری، اقتصاد، مدیریت، حمل و نقل و ترافیک در شهرهای جدید، سعی شده است که مصداق‌های عملی تحولات نظری اخیر و کاربردهای برنامه‌ریزی و طراحی شهرهای جدید، استنباط شود. ابتدا مروری بر جنبه‌های مهم مدل و ساختار شهری دارد و مصداق‌های مهمی را در زمینه حمل و نقل و طرح ریزی شبکه جاده‌ای در توسعه و کامیابی جوامع جدید به دست می‌دهد (انجمنی، ۱۳۸۵).
- صالح الهتلول و محمد اسلام موقل در مقاله (خلق هویت شهری در جوامع جدید: نمونه مطالعاتی از عربستان سعودی) اینگونه بیان می‌دارند: به دلایل مختلفی هویت اجتماعی یک هدف مطلوب محسوب می‌شود. این مقاله اثرات شهری شدن سریع و بی‌سابقه را در ساختار شهرهای عربستان بررسی می‌کند. این مقاله متذکر شده است که چگونه شهرهای فعلی در تلاشند تا خصوصیات خود را از طریق روش‌های متعددی شامل تهیه چهارچوب‌های برنامه‌ریزی و خلق مراکز شهر جدید باز یابند. این مقاله همچنین درباره خلق هویت در دو جامعه جدید از قطب‌های دیپلماتیک، به بحث می‌نشیند. ریاض و شهر جدید صنعتی "ینو"^{۱۲} در حاشیه دریای سرخ در منطقه غربی، این دو جامعه هستند. این مقاله نشان می‌دهد که چگونه بهره‌برداری از فضاهای شهری همچون پیاده‌راه‌ها و میداين، معماری ساختمان‌های عمومی و خانه‌سازی، عناصر سنتی عربستان سعودی را به کار بسته‌اند و چگونه چشم‌انداز معماری همراه با درخت‌ها و بوته‌های محلی برای خلق هویت مورد استفاده قرار گرفته‌اند. وجود مساجد متعدد به عنوان ویژگی خاص این جوامع، شناخته شده است. به پیاده‌راه‌ها در جهت توجه به افراد پیاده بسیار اهمیت داده شده است و به عنوان عناصری هویت بخش و شکل‌دهنده به ساختار بافت معرفی می‌شوند. این مقاله در تلاش است تا نقش ساختار اجرایی و رویکرد طراحی جامع در سیستم متمرکز سازی دولت را جهت خلق هویت، کشف کند.
- کتاب گونه‌شناسی فضا در شهرسازی در شش فصل به تحلیل ویژگی‌های زیبایی‌شناسی شهرها پرداخته است که در فصول ۳ و ۴ آن به بحث ساختار شهر و بخش‌های مختلف آن اشاره شده است. در بحث مربوط بیان نموده است که در ساخت شهر سطوح مختلف ساختاری دخیل‌اند: از مقیاس منظر شهری تا مبلمان شهری. در نظام شهری منظر طبیعی با کوه‌ها و دره‌هایش زمینه آن را تشکیل می‌دهد، محیط مصنوع نیز با ساختمان‌ها و خیابان‌ها و میدان‌هایش در سطوح بالای ساختاری و مبلمان شهری در پایین‌ترین سطوح می‌باشند. هر سه سطح ساختاری برای تعریف کامل شخصیت بافت شهر ضروری می‌باشند و همه آنها بر اساس قوانین بصری مشابهی استوارند. در انتها نیز با بیان اصولی به معیارهای زیباشناختی بافت شهری می‌پردازد.

۱-۱۷- پرسش‌های تحقیق (اصلی و فرعی)

- آیا عنصر همبستگی و انسجام در ساختار شهر می‌تواند در پایداری آنها نقشی داشته باشد؟
- عناصر اصلی مخرب ویژگی‌های پایداری یک بافت مسکونی کدامند؟

- عوامل و عناصر پنهان و تاثیر گذار در گسیختگی بافت شهری در شهر جدید پردیس کدامند؟
- آیا کیفیت کالبدی و منظر شهری در پایداری کالبدی بافت شهر نقشی ایفا می کند؟

۱-۱۸- فرضیات تحقیق

- تحمیل آزاد راه تهران- فیروزکوه بر ساختار شهر پردیس، که متناسب با مقیاس عملکردی و فعالیتی شهر نمی باشد عاملی جهت گسستگی بافت شده است.
- عنصر اقتصاد و هزینه اجرا در ارائه راهکارهای ایجاد پیوستگی بافت مهمترین عامل می باشد.
- تغییر مسیر آزاد راه از موقعیت فعلی می تواند در پیوستگی بافت شهر نقش موثری داشته باشد.
- احداث زیرگذر بر روی آزاد راه می تواند عاملی جهت پیوستگی بافت پردیس شود.
- پل های عابر پیاده مجهز و ایمن بر روی آزاد راه می تواند در ایجاد پیوستگی کالبدی و اجتماعی دو منطقه شمالی و جنوبی نقش موثر داشته باشد.
- جانمایی کاربری های جذاب و مورد نیاز شهروندان در دو سوی آزاد راه عاملی جهت ایجاد ارتباط دو منطقه گسسته شده، می تواند باشد.
- پل های عابر پیاده با عملکرد و شکل معمول در ایران بر روی آزاد راه نمی توانند عامل پیونددهنده مثبتی باشند.
- در نظر گرفتن شیب حداقل برای پل های پیاده بر روی آزادراه عامل موثری در استفاده شهروندان از آن می شود.
- زیر گذرهایی با ارتفاع کم به جهت القا حس عدم امنیت از طرف شهروندان کمتر مورد استفاده قرار می گیرد.
- ایجاد روگذر سواره می تواند به پیوستگی بافت شهری کمک کند.

۱-۱۹- روش تحقیق

۱-۱۹-۱- روش یافته اندوزی (روش گردآوری داده ها)

- روش های کتابخانه ای و میدانی بصورت توأمان و در حالت موازی از ابتدا تا انتهای تحقیق انجام می گیرد.
- استفاده از منابع آرشیوهای موجود دانشکده های معماری و شهرسازی و محیط زیست.
- استفاده از منابع و مآخذ اجرائی شهر جدید پردیس

۱-۱۹-۲- روش تجزیه و تحلیل

- پس از جمع آوری اطلاعات وضع موجود، ارزیابی این اطلاعات به روش SWOT انجام گردید و نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید محدوده مورد مطالعه، شناسایی و بر این اساس راهبردها و سیاست های طرح ارائه گردید.
- ابزارهای عملی: استفاده از روش های عکس برداری و برداشت موضعی در محل
- ابزارهای توصیفی: مربوط به مقایسه بافت های پایدار در ایران و جهان با شهر جدید پردیس